

INTRODUCERE

1. Culegerea, prelucrarea și publicarea de material dialectal din toate zonele locuite de români (situate în interiorul și/sau în afara granițelor țării) reprezintă, în continuare, o preocupare și un scop al cercetătorilor dialectologi români bucureșteni, interesați de evoluția continuă, într-o direcție sau alta, a variantelor locale ale limbii române.

2. În paralel cu elaborarea unor volume dedicate variantelor limbii române vorbite în afara granițelor României, în cadrul Departamentului de dialectologie și sociolingvistică al Institutului de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” se continuă realizarea unei noi lucrări care se înscrie în colecția numită „Harta sonoră” a graiurilor românești. Demersul nostru a fost încurajat, mai ales, de primirea favorabilă de care s-au bucurat din partea specialiștilor cele două lucrări similare publicate în anii anteriori (Marin, Tiugan 2014; Marin *et alii* 2016)¹.

Urmărind rafinarea metodelor de prelucrare a bogatului material dialectal existent în AFLR, precum și valorificarea și punerea în circulație a acestuia în forme cât mai accesibile unui public larg de cititori, acest nou tip de lucrări se adresează atât dialectologilor și lingviștilor, în general, cât și sociolingviștilor, folcloriștilor, etnologilor și tuturor celor interesați de chestiuni vizând vorbirea popular-dialectală.

Pentru a urmări diverse aspecte legate de limba vorbită, în general, și de variația dialectală la nivelul teritoriului dacoromân, în particular, ne-am propus să selectăm o serie de texte din diverse localități, reprezentative pentru toate regiunile țării. De această dată, am identificat 45 de fragmente de texte culese din localități care fac parte din rețeaua NALR–Muntenia, majoritatea dintre ele fiind incluse

¹ Vezi, de exemplu, recenziile la „*Harta sonoră*” a graiurilor și dialectelor limbii române (2014), de Carmen Mîrzea Vasile, în *Revue roumaine de linguistique*, LX, 2015, 2–3, p. 326–328, respectiv la „*Harta sonoră*” a graiurilor dacoromâne vorbite în afara granițelor României (2016), de Carmen Mîrzea Vasile, în *Revue roumaine de linguistique*, LXII, 2017, 1, p. 99–102, sau de Mihaela-Mariana Morcov, în *Fonetica și dialectologie*, XXXVI, 2017, p. 245–247.

– în varianta transcrisă fonetic – în seria de volume TDM I, II, III. Textele menționate au fost culese între anii 1967 și 1975, de către un grup de cercetători de la Centrul de Cercetări Fonetice și Dialectale: Costin Bratu, Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană, Marilena Tiugan și Magdalena Vulpe.

O serie de înregistrări noi au fost întreprinse, între anii 2017 și 2019, sau urmează a fi realizate în localități din Muntenia (identice cu cele selectate pentru acest volum sau învecinate cu acestea), care vor oferi posibilitatea unei comparații diacronice la nivelul trăsăturilor dialectale și vor fi publicate într-un al doilea volum realizat după aceleași principii.

3. Alegerea materialului inclus în acest volum a fost realizată, într-o primă etapă, de către Marilena Tiugan și Aurelian Lăzăroiu. Modificări ulterioare au fost operate în cadrul ședințelor de lucru de către ceilalți autori, în funcție de anumiți/diverși parametri impuși de material și de cerințele lucrării.

Pentru selectarea mostrelor dialectale vizate s-a ținut cont de câteva criterii/aspecte:

3.1. Din perspectivă geografică s-a avut în vedere o repartitie teritorială cât mai uniformă, în așa fel încât să fie acoperită, în mod egal, întreaga suprafață a Munteniei. Astfel, în ceea ce privește diversitatea/gradul de acoperire a rețelei de localități din NALR–Muntenia, din cele 230 de puncte cartografice alocate acestei zone, în lucrarea de față sunt reprezentate 45, adică 19,57%. Acestea sunt repartizate, relativ egal, în toate cele 14 județe ale provinciei², după cum urmează: județul Argeș (Lerești, Cotmeana, Hârsești, Budișteni, Gliganu de Sus), județul Brăila (Cotu Lung,

² Menționăm că au fost actualizate atât denumirile localităților anchetate în urmă cu aproximativ 50 de ani, cât și datele referitoare la organizarea administrativ-teritorială. De exemplu, la momentul realizării anchetelor, localitățile Butimanu, Uiești, Comana, Putineiu, Bărcănești, Sohatu, Mănăstirea făceau parte din județul Ilfov, în prezent fiind incluse în județele Dâmbovița, Giurgiu, Ialomița sau Călărași, iar Vâlcelele și Roseți sunt încadrate în momentul actual în Călărași, nu în Ialomița (v. indicațiile de la începutul fiecărui text).

Dedulești, Stăncuța), județul Buzău (Nehoiășu, Vadu Sorești, Padina), județul Călărași (Tămădău Mare, Vâlcelele, Sohatu, Mânăstirea, Roseți), județul Dâmbovița (Picior de Munte, Gemenea-Brătulești, Nucet, Butimanu), județul Galați (Nămoloasa-Sat), județul Giurgiu (Uiești, Comana, Putineiu), județul Ialomița (Grindu, Valea Ciorii, Bărcănești, Bucu), județul Ilfov (Balotești), județul Olt (Comănița, Stoicănești), județul Prahova (Dițești, Trăisteni, Bătrâni, Fântânele), județul Teleorman (Suhăia, Gratia, Zâmbreasca, Vârtoapele de Sus, Mavrodin, Pietroșani), județul Vâlcea (Boișoara, Casa Veche), județul Vrancea (Andreiașu de Jos, Bordeasca Veche) (v. *Harta localităților anchetate*).

Caracterul echilibrat al rețelei se oglindește, de asemenea, în repartiția localităților în cele trei volume de texte muntenești. Astfel, pentru volumul I, din cele 20 de puncte cartografice au fost alese 8, pentru volumul al II-lea, din cele 55 au fost selectate 15, iar din TDM III, din cele 85 au fost reținute 22.

Textele selectate oferă diversitate și la nivel tematic, înscriindu-se fie în categoria etnotextelor, fie în cea a textelor libere. Majoritatea vizează fie desfășurarea unor activități specifice vieții rurale, cultura cerealelor, a cânepii, construirea unei case, creșterea animalelor, prelucrarea laptelui și a lânii, vânătoria, prepararea diverselor produse culinare și băuturi ș.a., fie aspecte etnografice și folclorice tradiționale, legate de momentele principale ale vieții: naștere, căsătorie, moarte sau de anumite date calendaristice: obiceiuri la sărbători. Menționăm că, pentru a oferi posibilitatea unei comparații la nivelul variației diatopice, au fost alese texte referitoare la aceleași teme, cum sunt de exemplu, obiceiurile de Anul Nou (Comănița, Uiești) sau Caloianul (Cotu Lung, Grindu, Mânăstirea).

3.2. În privința a l e g e r i i i n f o r m a t o r i l o r de la care au fost preluate textele din acest volum, s-a urmărit a s i g u r a r e a u n e i s e l e c ț i i cât mai echilibrate, acoperind, pe cât posibil, categoriile de vorbitori, bărbați și femei, de vârstă medie (35–45 de ani) sau înaintată (peste 60 de ani).

3.3. În s e l e c t a r e a t e x t e l o r reținute pentru alcătuirea acestui volum s-au avut în vedere c u r s i v i t a t e a v o r b i r i i, b o g ă ț i a și d i v e r s i t a t e a acestor texte în privința

trăsăturilor morfologice, sintactice, lexicale, prozodice etc., v a r i e t a t e a acestora sub aspectul exprimării, în general, dar și gradul de r e p r e z e n t a t i v i t a t e pentru subdialectul muntean.

3.4. Nu în ultimul rând, un factor de selecție l-a constituit c a l i t a t e a înregistrărilor audio, care a fost îmbunătățită printr-o serie de operații realizate cu mijloace tehnice moderne (v. *infra*, **5.**), fapt care a permis o audiție mai clară și transcrierea textelor cu o acuratețe mai ridicată față de varianta publicată anterior în volumele TDM.

4. Ca și în cazul celor două lucrări similare anterioare (Marin, Tiugan 2014; Marin *et alii* 2016), textele dialectale care însoțesc varianta sonoră sunt redade atât în t r a n s c r i e r e f o n e t i c ă, oglindind fidel rostirea din grai, cât și într-o formă l i t e r a r i z a t ă. Pentru a veni în sprijinul cititorului în ceea ce privește confruntarea celor două variante, forma literarizată este prezentată pe pagină „în oglindă” față de cea redată în transcriere fonetică.

Cu scopul de a facilita posibilitatea corelării variantei scrise cu cea sonoră, spre deosebire de textul dialectal întâlnit în culegerile dialectale, în lucrarea pe care o prezentăm textele sunt reproduse și redade integral în varianta scrisă. Pentru a evita însă încărcarea inutilă a textului reprodus cu fragmente ne semnificative care ilustrează scurte intervenții (fără importanță pentru text) din partea anchetatorului sau a altor persoane care asistă la înregistrare (de tipul *da, așa, vezi, bine, îhî* ș.a.), întrucât acestea nu impietează asupra înțelesului sau a cursivității textului, având doar rolul de stimulare a vorbitorilor sau marcând implicarea sinceră/afectivă a cercetătorilor, acestea au fost omise.

Gesturile și diverse informații care prezintă importanță pentru decodarea textului au fost redade, atât pentru varianta transcrisă fonetic, cât și pentru cea literarizată, în note de subsol (v. *infra*, *Transcrierea fonetică*).

4.1. Tipul de redare a textului dialectal în varianta „literară” este, în linii generale, același cu cel folosit în lucrările anterioare, în mare parte asemănător cu cel utilizat în citatele ilustrative folosite în lucrări precum Gl. Munt. sau DGS.

Redarea literarizată a textelor nu poate fi și nici nu își propune să fie o „traducere” a lor în limba română literară actuală. Scopul

acestui demers este de a reda textul dialectal într-o formă adecvată pentru punerea în circulație și utilizarea în scopuri științifice (și nu numai), dar și pentru înțelegerea și decodarea corectă a materialului cules în cadrul anchetelor de teren.

4.2. Pentru a face textul cât mai accesibil, redat cu mijloacele grafice specifice limbii române literare (alfabetul standard și normele de ortografie și ortoepie în vigoare, din DOOM³), am renunțat la notațiile fonetice care marchează particularitățile dialectale regulate – pe baza cărora au fost conturate diverse arii sau unități dialectale –, specifice graiurilor muntenești și/sau celor învecinate, cum sunt, de exemplu:

– închiderea vocalelor în diverse stadii, ca de pildă, *e > i* mai ales la sfârșitul pluralelor feminine sau la substantivele articulate cu *-le* (*féti, vácîli, láptele, spícîli*);

– palatalizarea anumitor serii consonantice, îndeosebi stadiile intermediare ale labialelor (*p ɸór, c^ɸophílu, am kítít, byíne, prim^ɸîá*) sau ale labiodentalelor (*ffíre, lov ɸte*);

– caracterul moale sau dur al unor consoane (*măc^lúcă, mînc^lár^le*, respectiv *rogoj^lîná, șăđxám, sã sãmănă*) etc.

De asemenea, au fost unificate trăsăturile specifice discursului oral, ca de pildă, rostirile de tipul *ɸo, ɸo, íe, íe* (*c^ɸócénæ, frumuós, íerá, íesti*) sau diferite tipuri de modificări rezultate în fonetică sintactică (*ɸ^líg îdá... neđ^lnă, fulj îla pakéte, stăteáŋ ícu íeí*).

4.3. Pentru păstrarea „izului dialectal”, în varianta literarizată au fost menținute, totuși, o serie de fenomene/fonetisme sau chiar particularități morfologice și sintactice specifice vorbirii populare, în general, și exclusiv graiurilor muntenești, în particular.

Enumerăm, în continuare, tipurile de fenomene dialectale menținute în varianta literarizată a textului:

4.3.1. Fenomenele fonetice reținute se referă, în primul rând, la păstrarea fonetismelor specifice, îndeosebi, graiurilor de tip muntenesesc, precum *dă, dăparte* [= departe], *dân* [= din], *pă, pân* [= prin], *pin* [= prin].

În al doilea rând, au fost păstrate accidentele fonetice (*ardică* [= ridică], *bonlavă* [= bolnavă], *logondă* [= logodnă], *mîljocul* [= mijlocul], *scarlantină* [= scarlatină]).

O serie de fenomene explicabile prin fonetică sintactică, de tipul rostirilor cu sinereză sau cu eliziune la joncțiunea dintre vocala finală a unui cuvânt și cea inițială din cuvântul următor, au fost, de asemenea, reținute în varianta literarizată: *cenuș-aia*, în *ograd-acolo*, *cânep-aia*, *o cănuș-așa*, *mă-ncaieră*.

Pentru evitarea confuziilor, unele forme au fost întregite fonetic prin folosirea parantezelor drepte: *pă[i]*, *apo[i]*, *d-aco[lo]*, *șapteze[ci]*.

4.3.2. Fenomenele morf fonetice se referă îndeosebi la tipurile de alternanțe fonetice care se produc în flexiunea substantivelor și a verbelor. Dintre acestea, alternanța *a/ă* cunoaște o amploare deosebită în graiurile muntenești atât la substantive din fondul vechi al limbii sau din cel neologic: *nație*; *nății*, *orație*; *orășii*, *marginē*; *mărgini*, cât și la verbe: (*eu*) *sap*; (*tu*) *săpi*.

4.3.3. Din domeniul morfologiei au fost păstrate:

– forme substantivale de gen diferit față de limba literară: *animală*;

– plurale substantivale și forme de genitiv/dativ sintetic, diferite de cele existente în limba standard: *cepi* [= cepe]; *șiri* [= șire], *al mumii i dă... fetii*;

– formele de dativ analitic, construite cu *la*: *ceream iertare la mama*;

– variante hipercharacterizate, cu utilizarea articolului hotărât în diverse contexte: *venea a lu ăla mai bătrănu*, trăsătură specifică în prezent, îndeosebi, ariei sudice (v. Marin 2018);

– variantele iotacizate, etimologice sau analogice, ale verbelor: (*eu*) *auz*, (*eu*) *să crez*, (*eu*) *să raz*, (*eu*) *să scoț*, (*eu*) *spui*, *știndu-se*, (*eu*) *vânz*, (*eu*) *viu*, (*el*) *să vie*; doar în situații excepționale acestea au fost glosate: *sai* (imperativ) [= sari!];

– identitatea formală dintre persoanele a III-a singular și a III-a plural la diferite forme verbale de indicativ (prezent, imperfect, perfect compus etc.): *ei mă lua*; *a venit doi zmei*; *a trecut șapte fete*, *se ținea de mână*, *și cânta*; *e periculoși* [lupii];

- formele slabe și/sau tari ale verbelor de conjugările I și a IV-a: *să-mpărțească* [= să-mpartă];
- formele de imperfect fără reduplicare ale verbelor *a da* și *a sta*: *da* (III sg./pl.), *sta* (III sg./pl.);
- variantele populare ale articolului și ale pronumelor demonstrative: *(h)ăi*; *ăilanți*, *ălelante/alelante* etc.

4.3.4. Fenomene lexicale. În varianta literarizată, textele păstrează toate unitățile lexicale populare, arhaice și dialectale, considerate ca atare în DEX. Pentru înțelegerea textelor s-a apelat la glosarea termenilor, între paranteze drepte, fie atunci când aceștia apar pentru prima dată în text fie, mai rar, la fiecare ocurență a termenului când există riscul confuziei între omonime (v., de exemplu *ce* [= zice]).

Cei mai mulți dintre termenii glosați reprezintă unități lexicale specifice: *s-a brodit* [= s-a nimerit, s-a întâmplat], *căpeneag* [= schelet de lemn care susține acoperișul casei], *pocânzeii* [= invitații la nuntă din partea miresei], *spîțelnicul* [= sfredelul cu mâner folosit la executarea găurilor] sau creații interne, cu caracter regional: reg. *crudac* [= foarte tânăr] (DEX, s.v.) sau învechit: înv. *spăimântoși* [= înspăimântători] (DEX, s.v. *spăimântos*).

5. Fragmentele sonore au fost selectate de pe benzile de magnetofon existente în AFLR. Materialul sonor cules de pe teren, având un nivel calitativ relativ modest³, a fost supus unor operații tehnice, cu diferite programe digitale, care au implicat: transferul digital, editarea, corecția de viteză, frecvență, nivel și reducerea zgomotului de fundal. Mostrele sonore pot fi consultate prin scanarea codul QR inserat pe coperta a IV-a a lucrării sau accesând pagina web a Institutului de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan –

³ Deși anchetatorii au urmărit, în general, respectarea unor condiții de înregistrare (cum sunt, de exemplu, o anumită distanță față de microfon, liniște în camera de înregistrare, în care să nu existe ecou sau reverberație sonoră), o serie de zgomote din mediul înconjurător au fost înregistrate pe bandă și nu au fost șterse, cu mici excepții, din fragmentele sonore, întrucât asigură un mediu ambiant cât mai apropiat de comunicarea reală. Uneori, discursul informatorilor este influențat de aceste zgomote, cauzând perturbări, repetiții, reluări, pentru care s-au oferit detalii în notele de subsol.

Alexandru Rosetti”: <https://lingv.ro/harta-sonora-a-graiurilor-limbii-romane-muntenia/>.

6. Operațiile necesare alcătuirii corpusului de material inclus în lucrare au fost realizate de către autori după cum urmează:

– selectarea textelor: Marilena Tiugan, Maria Marin, Daniela Răuțu;

– verificarea textelor transcrise fonetic: Maria Marin, Mădălina Botez Stănescu, Oana Niculescu, Carmen-Ioana Radu, Daniela Răuțu;

– literarizarea textelor: Marilena Tiugan, Mădălina Botez Stănescu, Oana Niculescu, Carmen-Ioana Radu, Daniela Răuțu;

– întocmirea părții introductive: Maria Marin, Daniela Răuțu;

– procesarea computerizată a corpusului de texte, operarea corecturilor: Mădălina Botez Stănescu, Oana Niculescu;

– digitalizarea fragmentelor sonore, procesarea tehnică a înregistrărilor: Aurelian Lăzăroiu, Oana Niculescu;

– pregătirea pentru tipar, corecturi pentru întregul volum: Daniela Răuțu (transcrierea fonetică), Carmen-Ioana Radu (variantea literarizată), Oana Niculescu (variantea sonoră).

7. În încheiere, adresăm mulțumirile noastre doamnei directoare a Institutului de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”, CS I dr. Adina Dragomirescu, care, înțelegând importanța lucrării, ne-a sprijinit în publicarea ei.

Totodată, recunoștința și gratitudinea noastră se îndreaptă către Editura Academiei Române, careia îi datorăm apariția volumului în condiții grafice deosebite.

CUPRINS

Introducere	5
Transcrierea fonetică	13
Abrevieri bibliografice	23
Harta localităților anchetate	25
TEXTE	27
Boișoara	28
Lerești	34
Cotmeana	36
Picioar de Munte	40
Gemenea-Brătulești	44
Dițești	46
Trăisteni	50
Bătrâni	54
Fântânele	58
Andreiașu de Jos	62
Bordeasca Veche	68
Nămoloasa-Sat	72
Nehoiășu	78
Cotu Lung	82
Vadu Sorești	88
Dedulești	92
Stăncuța	96
Padina	98
Casa Veche	102
Comănița	106
Hârsești	110
Stoicânești	116
Suhaia	120
Budișteni	124
Gliganu de Sus	130
Grăția	136
Zâmbreasca	140
Vârtoapele de Sus	144
Mavrodin	150
Pietroșani	156

Nucet	160
Butimanu	164
Uiești	168
Comana	172
Putineiu	178
Grindu	182
Valea Ciorii	186
Bărcănești	192
Balotești	196
Bucu	202
Tămădău Mare	206
Vâlcelele	210
Sohatu	214
Mânăstirea	218
Roseți	224